

550.013

LXXIII. ÉVF. 1. SZÁM

ÖTÖDIK FOLYAM

1957. JANUÁR—MÁRCIUS

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

1957

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
FŐBIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőbizottság

DEZSÉNYI BÉLA (helyettes szerkesztő), HARASZTHY GYULA, KOVÁCS MÁTÉ,
KÓHALMI BÉLA, MÁTRAI LÁSZLÓ, VARJAS BÉLA

Felélős szerkesztő

VARJAS BÉLA

E szám munkatársai: CSÚRY ISTVÁN, a debreceni Egyetemi Könyvtár vezetője, CSAPODI CSABA, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának csoportvezetője, RÓZSA GYÖRGY, az Országos Történeti Múzeum munkatársa, WESSETZKY VILMOS, a történettudományok kandidátusa, az Országos Szépművészeti Múzeum munkatársa, SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, VÉRTESY MIKLÓS, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, HERPEI JÁNOS ny. múzeumigazgató, HOLL BÉLA könyvtáros, Vác, TÓTH ANDRÁS, a budapesti Egyetemi Könyvtár csoportvezetője, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN ny. egyetemi tanár, SZENTKUTY PÁL tudományos kutató, NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, MOLNÁR ISTVÁN, a szegedi Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, D. SZEMZŐ PIROSKA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, FREY TAMÁSNÉ, a Műszaki Egyetem Könyvtárának munkatársa, PÁLVÖLGYI ENDRE, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa, SASVÁRI DEZSŐ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, SZABÓ MARGIT, a szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársa, KÓKAY GYÖRGY, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, KATUS LÁSZLÓ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, MARKOS BÉLA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BERECZKY LÁSZLÓ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, PAJKOSSY GYÖRGYNÉ, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa

Technikai szerkesztő

DÖRNYEI SÁNDOR

Szerkesztőség: Budapest, VIII., Múzeum körút 14-16. Telefon: 134-400
Előfizetéseket az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztálya vesz fel
(Budapest, V., Alkotmány utca 21)

1977 - es köp!

550.01

44 1.759

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI FŐBIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

ÖTÖDIK FOLYAM
LXXIII. ÉVFOLYAM
1957

TARTALOM

<i>Berlász Jenő</i> : Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának átalakulása	228
<i>Csapodi Csaba</i> : A legrégebb magyar könyvtár belső rendje	14
<i>Csűrű István</i> : A hazai könyvtárvizsgálatok időszerű kérdései	1
<i>Dezsényi Béla</i> : L'abréviation des titres de périodiques	222
<i>Domanovszky Ákos</i> : Nagybetű-használat a címleírásban	325
<i>Fazakas József</i> : A sárvár-újszigeti nyomda papirosai	116
<i>Gombocz István</i> : Az UNESCO könyvtári munkája	209
<i>Haraszthy Gyula</i> : Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései	311
<i>Kókay György</i> : Az Ephemerides Vindobonenses (1776—1785)	347
<i>Rózsa György</i> : A Birckenstein-féle metszeteskönyv	25
<i>Scheiber Sándor</i> : Középkori héber kéziratok Magyarország könyv- és levéltárai- nak bekötési tábláiban	105
<i>Schütz Ödön</i> : Misztótfalusi Kis Miklós szolgálatai az örményeknek	335
<i>Soltész Zoltánné</i> : Blutfogel Boldizsár miniatör	247
<i>V. Windisch Éva</i> : Fejezet a könyvtárosi pálya magyarországi kialakulásának történetéből	136

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Borsa Gedeon</i> : Egy budai könyvkereskedő végrendelete 1509-ből	360
<i>Busa Margit</i> : Az Orvosi és Gazdasági Tudósításokról	379
<i>Csatkai Endre</i> : Kísérletek Sopronban könyvomintézet felállítására	381
<i>Dezsényi Béla—P. Lakatos Éva</i> : Egy téves adat a sajtószabadság napjának történetében	175
<i>Donáth Regina</i> : Néhány adat a cenzúra történetéhez az 1754. évből	375
<i>Durzsa Sándor</i> : Weszprémi István levelei Pray Györgyhez	166
<i>D. Gál Ágota</i> : Hazai könyvtári kiállításaink történetéhez	388
<i>Gergely Pál</i> : Arany János és az Akadémia Könyvtára	384
<i>Herepei János</i> : A Heltai-nyomda sorsa	55
<i>Herepei János</i> : Hol volt a gyulafehérvári collegium academicum papirosmalma?	364
<i>Herepei János</i> : A legyeződíszes könyvkötés kolozsvári mestere	155
<i>Hernády Ferenc</i> : Öt levél a Pécsi Aurora szerkesztőségi irataiból	172
<i>Holl Béla</i> : Egy névtelen fordító a XVII. században	59
<i>Kókay György</i> : Az első magyar kölcsönkönyvtárak történetéhez	271
<i>Mátrai László</i> : Egy elfelejtett XVI. századi pszichológus és XVII. századi pseudonym plagizátora : Juan Huarte és Aeschacius Minor (= Joachim Caesar)	265
<i>Mátrai László</i> : Néhány filozófiatörténeti adalék Köleséri Sámuel könyvtárának címjegyzékéhez	374
<i>Molnár István</i> : Eminescu, a könyv szenvedélyes barátja	67
<i>Nagy Dezső</i> : A szegedi Múzeumbarátok Egyesülete és a folyóiratjárató társaság	179
<i>Nagydiósi Gézané</i> : Női olvasómozgalom a múlt század közepén	66
<i>Péter László—Reguli Ernő</i> : A szegedi Koroknay-nyomda kiadói tevékenysége	275
<i>Soltész Zoltánné</i> : Tévesen nyilvántartott XVI. századi nyomtatványok	49
<i>D. Szemző Piroška</i> : Tömörkény István és a Magyar Könyvszemlének szánt cikke	69
<i>Szenikúty Pál</i> : M. Tótfalusi Kis Miklós hazai betűi	63
<i>Szentmihályi János</i> : Czwittinger „Specimen”-jének egyik forrásáról	372
<i>Takács Béla</i> : A második sárospataki nyomda első terméke	171

<i>Tóth András</i> : Budai vonatkozású mű szerzőjének megállapítása.....	61
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Még egyszer a rablókiadásokról	61
<i>Trócsányi Zoltán</i> : A régi magyar könyvek lapszámozása.....	165
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Szerző és nyomdász.....	266
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Utolsó kiadás	170
<i>Valkó Arisztid</i> : Néhány Corvina visszaajándékozásának történetéhez.....	178
<i>Végh Ferenc</i> : Hoffgreff György életéhez.....	154
<i>Vértessy Miklós</i> : Az Egyetemi Könyvtár 1690. évi katalógusa.....	368
<i>Vértessy Miklós</i> : Horváth Gergely ismeretlen XVI. századbéli magyar könyvei	52
<i>Wessetzky Vilmos</i> : Munkamódszerek kérdése az óegyiptomi könyvtártörténetben	47

FIGYELŐ

<i>Barta Gábor</i> : A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) új könyvtári vonatkozású ajánlásai	419
<i>Csapodi Csaba</i> : Bartoniek Emma (1894—1957).....	405
<i>Csapodiné Gárdonyi Klára</i> : Kéziratok központi katalógusa és bibliográfiája.....	282
<i>Dezsényi Béla</i> : A svájci sajtóbibliográfia.....	91
<i>Fallenbüchl Zoltán</i> : Régi térképek a helytörténeti kutatás szolgálatában.....	411
<i>Frey Tamásné</i> : A tájékoztató szolgálat határai a tudományos nagykönyvtárakban	73
<i>Haraszthy Gyula</i> : A hazai könyvtárvizsgálatok időszerű kérdéseire	406
<i>Husztai Sándor</i> : A bibliofília védelmében.....	183
<i>Kutas László</i> : A jugoszláv retrospektív cikkbibliográfia munkálatai.....	416
<i>Kovács Máté</i> : A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében	399
<i>Kovács Máté</i> : Vita a Debreceni Egyetemi Könyvtár Évkönyve körül.....	297
<i>Markos Béla</i> : A könyvtári mikrofényképezés és fényképi sokszorosítás szerzői jogi problémái	290
<i>Pálvölgyi Endre</i> : A könyvtári tájékoztató szolgálat feladatainak határai.....	82
<i>Pataky Ernő</i> : Gépi adatfeldolgozási módszerek alkalmazása a Magyar Enciklopédia szerkesztésében.....	287
<i>Sasvári Dezső</i> : Tapasztalatok a fűzés nélküli kötés alkalmazásánál az Országos Széchényi Könyvtárban	89
<i>Tombor Tibor</i> : Kulturális javak védelme fegyveres összeütközés esetén	408
<i>Tóth András</i> : A budapesti Egyetemi Könyvtár kéziratárának újabb szerzeményei	186

SZEMLE

Állam- és jogtudományi bibliográfia (Ism. <i>T. J.</i>).....	104
Beliczay András—Windholz Tamás—Galántay Jenő : A vegyi irodalom tájékoztatója (Ism. <i>Falvay Alfréd</i>).....	208
Bibliographie der Schweizer Presse (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>).....	422
Bibliographie der versteckten Bibliographien (Ism. <i>G. A.</i>).....	95
A Catalogue of the fifteenth-century books in the University Library Cambridge (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>).....	193
Chwalewik, Edward : Exlibrisy polskie (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>).....	429
A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1955. (Ism. <i>Szabó Györgyné</i>)	204
Dezsényi Béla—Falvy Zoltán—Fejér Judit : A magyar sajtó bibliográfiája 1945—1954. (Ism. <i>Pajkossy Györgyné</i>).....	103
Dresler, Adolf : Die älteste periodische Zeitung und Zeitschrift (Ism. <i>Kókay György</i>)	94
Eybel, Hans-Werner : Die Technik des Leihbuchhandels (Ism. <i>Tauber Anna</i>).....	429
Folyóiratjegyzék az 1957-ben járó folyóiratokról (Ism. <i>Nagydiósi Gézané</i>).....	426
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve, IV. (Ism. <i>Bereczky László</i>).....	100
Fuchs, Hermann : Kommentar der Instruktionen für die alphabetischen Kataloge (Ism. <i>Domanovszky Ákos</i>).....	430
Grada za bibliografiju jugoslavenske periodike (Ism. <i>Katus László</i>).....	96
Handbook on the international exchange of publications (Ism. <i>Gombocz István</i>).....	195
Három bolgár bibliográfiai kiadvány (Ism. <i>Markos Béla</i>).....	97
Kemény G. Gábor : Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban (Ism. <i>Rázsó Gyula</i>).....	307

Kunze, Horst : Bibliotheksverwaltungslehre (Ism. Szabó Margit).....	302
Larsen, Knud : Les services bibliographiques nationaux (Ism. Szabó Margit)	92
Lingenberg, Walter : Über die Anwendung von Lochkartenverfahren in Bibliotheken (Ism. Hajdu Elemérné).....	428
Néhány szó az „egyetemi” bibliográfiákról (Ism. Szentmihályi János).....	305
Osborn, Andrew D. : Serial Publications (Ism. Pajkossy Györgyné).....	427
Polzovics Iván : Differenzierung der Dokumentationsarbeit für spezielle Fachthemen in der Technischen Landesbibliothek Budapest (Ism. Simon Mária Anna).....	304
A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, 1955. (Ism. Tóth András).....	102
Ritter, François : Histoire de l'imprimerie alsacienne aux XV ^e et XVI ^e siècles (Ism. Süveges Ilona).....	192
Sallai István—Sebestyén Géza : A könyvtáros kézikönyve (Ism. Domanovszky Ákos)	198
Szokurova, M. V. : Obscsie bibliografii ruszszkih knig — Maskova, M. V. — Szokurova, M. V. : Obscsie bibliografii ruszszkih periodicseszkih (Ism. Wendelin Lidia).....	423
World List of Scientific Periodicals (Ism. Rau Jenő).....	420

A hazai könyvtárvizsgálatok időszerű kérdései

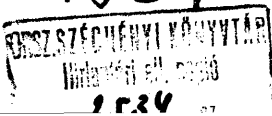
I. Eredmények és tanulságok

Történeti visszapillantás

E tanulmány megírására részint azok az eredmények ösztönöznek, amelyek a hazai nagy tudományos könyvtárak sorozatos módszertani felülvizsgálatának hatására eddig létrejöttek, részint pedig az az igény, amely hasonló felülvizsgálatok további folytatása iránt magukban a könyvtárakban jelentkezik. Ennek előrebocsátása azért látszott szükségesnek, mert a további teendők, módszerek és szempontok kidolgozása megköveteli az eddigi tapasztalatok együttes elemző értékelését. Mivel pedig — a dolog természetéből következően — több figyelmet kell fordítanunk a könyvtárvizsgálat hiányainak, mint pozitív vonásainak elemzésére, előre el kell háritanunk azt a hamis látszatot, mintha annak eddigi eredményeit, értékeit kedvezőtlenül ítélnénk meg. Előjáróban kell megemlítenünk azt is, hogy nem szándékozunk a felülvizsgálat valamennyi formájával (pl. a felettes szervek vagy hálózati központok hivatalos tisztéből folyó rendszeres ellenőrzéssel) foglalkozni, bár arra törekszünk, hogy leszűrhető eredményeink a könyvtárvizsgálat minden szintjén értékesíthetők legyenek. Érdeklődésünk a könyvtári munka tudományos igényű elemzésére, a hivatalvizsgálat keretein túlmutató szakértői tanulmányozására összpontosul.

Ilyen tudományos igényű felülvizsgálatra hazánkban először 1951 őszén került sor, ekkor vizsgálta meg a Népművelési Minisztérium megbízásából Kovács Máté elnökletével egy tiztagú szakértői bizottság a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárat, majd egy másik bizottság — ugyancsak Kovács Máté vezetésével, de a Közoktatásügyi Minisztérium megbízása alapján — a Szegedi Tudományegyetem Könyvtárát. Ettől számíthatjuk a hazai könyvtárvizsgálatok első, 1952 közepéig terjedő szakaszát, amelynek folyamán további öt egyetemi könyvtár (Budapest, Debrecen, Pécs, a Műszaki és a Közgazdaságtudományi) és az Országos Széchényi Könyvtár helyzetének és működésének felmérésére került sor. A vizsgálat mindenik esetben a Közoktatásügyi Minisztérium kezdeményezésére és az akkor még működő szakmai felügyeleti szerv, az Országos Könyvtári Központ tevékeny együttműködésével ment végbe.

1951 és különösen 1952 nagy tudományos könyvtáraink erőteljes fejlesztésének éve, érthető tehát, ha a felettes hatóságok éppen ekkor igyekeztek alaposan megismernedni a gondjaikra bízott intézményekkel, javítani munkájukat, és az addigi — jórészt adminisztratív — irányítás helyett, működésüket korszerű könyvtárpolitikai alapon ellátni. A könyvtárügyet újonnan szabályozó 1952. évi minisztertanácsi határozat megszüntette a szakmai felügyelet addigi rendszerét, de egészen az 1956-os könyvtári alaprendelet megjelenéséig nem történt megfelelő gondoskodás annak továbbviteléről,

egyértelmű átruházásáról. Ennek hatását a felülvizsgálatok történetén is végigkövethetjük: további rendszeres felülvizsgálati tevékenységre 1954 végéig nagy tudományos könyvtáraink vonalán nem került sor. (Mindössze néhány alkalmoszerű akcióról van tudomásunk, mint amilyen a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának felülvizsgálata volt 1953-ban.) A Népművelésügyi Minisztérium ugyanis csak lépésről lépésre vehette föl az 1952-ben elejtett fonalat, vállalhatott magára bizonyos szakmai felügyeleti funkciókat. Úgy, amint azt az élet diktálta, hiszen a különféle tárcák alá tartozó könyvtárak gondozását nem ruházták rá egyértelmű jogszabályok, míg végül 1956 elején a könyvtári alaprendelet hivatalosan is megállapította a N. M. szakfelügyeleti jogkörét. 1954 októberétől eddig az időpontig hét nagyobbarányú felülvizsgálat anyaga áll rendelkezésünkre. (Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtára, Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Könyvtára, az Országos Széchényi Könyvtár szerzeményezési munkája, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és Szeged könyvtárügye.)

Az említett két időszak folyamán tehát sor került úgyszólván valamennyi lényeges nagykönyvtár működésének megvizsgálására, sőt bizonyos szempontból összetartozó könyvtárak helyzetének csoportos felmérésére is történt kísérlet (Szeged). A könyvtárvizsgálatok részletes történetének megírása nem feladatunk, s így azok felsorolásában sem törekedtünk teljességre. Ahhoz azonban, hogy elvi, módszertani szempontból megbízható tanulságokat vonjunk le, a fenti összeállításban szereplő könyvtárak megvizsgálásának dokumentumai is elegendő anyagot szolgáltatnak.¹

Célok

A hazai könyvtárvizsgálatok céljaira és indítékára már az eddig előadottak is utalnak. Azokat minden alkalommal valamelyik felettes hatóság rendelte el és szervezte meg, és pedig elsősorban azért, hogy betekintést nyerjen a könyvtárak munkájába, felmérje eredményeiket, működésük gátló tényezőit, valamint azt is, hogyan valósulnak meg a gyakorlatban az általa kiadott könyvtárpolitikai, módszertani, szervezeti, ügyviteli stb. irányelvek, utasítások. Már említettük, hogy a vizsgálatokra a konkrét hazai szükségletek számbavételével került sor, a követendő szempontok és módszerek tekintetében azonban mindjárt a kezdet kezdetén hasznos segítséget nyújtottak a szovjet könyvtárügy idevágó tapasztalatai. Szovjet útmutatásokból merítették a könyvtárügy irányítói azt az ösztönzést is, hogy szakítani kell az ellenőrzés hivatalvizsgálatszerű, terméketlen formájával, és hogy nem elegendő a megvizsgált szerv hibáinak feltárása: saját munkájukra vonatkozólag is le kell vonniuk a megfelelő tanulságokat. „A könyvtári munka megvizsgálása — írja ПОТАПОВ — módot ad a vezető szerveknek ahhoz, hogy ellenőrizzék saját

¹ A felsorolt könyvtárak felülvizsgálati jelentéseit részint a Népművelési Minisztérium Könyvtári Főosztálya, részint pedig az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani Osztálya volt szíves a szerző rendelkezésére bocsátani. További értékes tájékoztatással szolgáltak az érintett könyvtárak vezetői, valamint Kovács Máté, a egyetemi tanár és HAVASI Zoltán, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem rektorhelyettese. Néhány felülvizsgálatba a szerző személyes részvétel alapján nyert betekintést.

határozataik helyességét, reális voltát, életképességét és meghatározhatóságát, hogy határozataik mennyire konkrétak, teljesek, mennyire érthetőek a könyvtári dolgozók számára a különböző utasítások, irányelvek, instrukciók.”²

Való, hogy a tájékozódás igénye nem szorította háttérbe a segítő, javító szándékot. Így kívánták ezt a vizsgálatok elrendelői, és a kartársiasság, a közös célok szolgálata szellemében látták el tisztüket a kiküldött szakértői bizottságok is. Az a tény azonban, hogy a kezdeményezés minden esetben felülről indult ki, kétségtelenül rányomta bélyegét a vizsgálati szempontokra, és még inkább az érintett könyvtárak viszonyulására. A könyvtárak általában nem idegenkedtek ugyan a felülvizsgálat gondolatától, várakozásteljes izgalommal fogadták a kiküldött bizottságokat, és a dolgozók, főként a vezetői beosztásúak, meg is adták a tőlük kért segítséget. De nem alakult ki a tevékeny együttműködés szelleme, némelyek időrablónak találták a vizsgálatot, és az értékelésnél nem egyszer nézeteltérések támadtak, s a könyvtárosok keserű szájjal távoztak a felülvizsgálati jelentés felolvasásáról.³

Persze, más kérdés, adva voltak-e egyáltalán a feltételei a könyvtárvizsgálat egyéb lehetőségeinek, ezek között is a saját kezdeményezésen alapuló, a könyvtárak által megadott szempontokból kiinduló tudományos felmérésnek. Véleményünk szerint nem. A könyvtárvizsgálatok első, 1952 előtti szakaszában könyvtáraink többsége még csak tanulmányozta, próbálgatta a ma már széltében alkalmazott új módszereket és lehetőségeket, a másodikban pedig főleg egyes újabb alapítású vagy más nehézségekkel küzdő, segítségre szoruló könyvtárak helyzetének felmérésére került sor. A Szegedi Egyetemi Könyvtár 1951-ben még „kézzel írja a katalóguslapokat, mindegyiket külön-külön. (A lapok eltérő mérete eleve lehetetlenné tette a sokszorosítást.)”⁴ A Pécsi Egyetemi Könyvtár 1952-ben elemi iskolai végzettségű dolgozót foglalkoztatott szakozói munkakörben.⁵ A Kertészeti Főiskola Könyvtára könyvkötőműhelyét az olvasóteremben rendezte be.⁶ A szegedi Somogyi Könyvtár szervezésbeli járatlanságára jellemző az a mód, ahogy egymással igen kevésbé rokon munkaköröket kapcsolt össze egy-egy csoport feladataként. (Feldolgozó-módszertani és szerzeményező-olvasószolgálati csoport)⁷. Ilyen körülmények között mind a működés szakmai alapfeltételeinek biztosítása és előmozdítása, mind a könyvtárpolitikai törekvések kellően magyarázták és indokolták a felülről kiinduló kezdeményezést, fejlődésünk mai fokán azonban helyes, ha megfontoljuk és értékesítjük a fent említett tanulságokat.

² ПОТАПОВ, М.: *Hogyan ellenőrizzük a könyvtárak munkáját.* (Kak proverjat rabotu bibliotek.) Bibliotekar, 1951, 10. sz. 34–39. l. [Bp. 1951, Házi sokszorosítás.] |OKK szakfordítás, 510.| 1. l.

³ A felülvizsgálatok fogadtatására, hatására és eredményeire vonatkozó értesüléseket részint személyes tapasztalat útján, részint az alábbi könyvtárak vezetőinek szíves levélbeli tájékoztatásaiból szereztük: Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapesti, Pécsi és Szegedi Egyetemi Könyvtár, a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, valamint a gödöllői Agrártudományi Egyetem Könyvtára.

⁴ *Jelentés a Szegedi Egyetemi Könyvtár felülvizsgálásáról.* 1951. december 13–14. [Féldoldalas gépírás.] 15. l.

⁵ *A Pécsi Egyetemi Könyvtár felülvizsgálata.* 1952. május 6–9. [Féldoldalas gépírás.] 34. l.

⁶ *Jelentés a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Könyvtárának felülvizsgálatairól.* 1955. febr. 17–márc. 22. Bp. 1955, Népművelési Minisztérium. Tudományos könyvtári és módszertani osztály. |Sokszorosítás.| 12. l.

⁷ *Jelentés Szeged megyei jogú város könyvtárügyének felülvizsgálatairól.* 1955. dec. 5–10. Népművelési Minisztérium Könyvtári Főosztálya. [Féldoldalas gépírás.] 24. l.

Módszerek

Történetileg hasonlóan indokolt szempontok érvényesültek a felülvizsgálatok módszereinek kialakításában, a vizsgálat során elemzendő problémák és munkaterületek kijelölésében, valamint a munkábaállított szakértői bizottságok összeállításában is. A módszerek már a kezdet kezdetén kialakultak, és mindvégig lényegesebb módosítás nélkül érvényesültek. A felülvizsgálatra kiküldött bizottság elnökét és javaslatára annak tagjait a felettes hatóság, illetőleg a szakfelügyeleti szerv (az első szakaszban főleg a Közoktatásügyi, a másodikban a Népművelési Minisztérium) jelölte ki, éspedig a megvizsgálandó könyvtár nagyságával arányos létszámban (6—12 fő). Mindig jelen volt a vizsgálatot elrendelő hatóság képviselője. Az elnök és a tagok megválasztásánál arra törekedtek, hogy a megvizsgálandó működési területek mindenikére jusson lehetőleg egy-egy megfelelő szakember. A fejtegetéseink alapján szolgáló 15 felülvizsgálaton résztvett 75 személy közül 16 a különféle minisztériumokat és felügyeleti szerveket képviselte, 47 volt a könyvtári és 12 az egyéb szakemberek száma. Ez utóbbi szakemberek csaknem kivétel nélkül a könyvtárat fenntartó vagy annak használatában érdekelt intézmények képviselői voltak, tehát nem mérnökök, szervezési vagy pénzügyi szakértők, akik pedig igen jó szolgálatot tehetek volna az ügy érdekében. Feltűnő a könyvtárosok nagyon is magas száma. Az említett 47 könyvtáros közül nyilvánvalóan csak egynéhány tekinthető specialistának a könyvtári munka üzemszervezési, kultúrpolitikai vonatkozásaiban, vagy alkalmasnak a közkeletű módszerek és ismeretek alkotójellegű továbbfejlesztésére, a vizsgált terület tudományos igényű elemzésére. Mégis helyeselnünk kell a minél több könyvtáros bevonásának módszerét: így vált lehetővé, hogy végül is kiválasztódjék a könyvtárvizsgálatok törzskara. Emellett elsőrangú lehetőség nyílt a tapasztalatcsereére: nemcsak a megvizsgált könyvtárat ismerhették meg a kevésbé tájékozottak, hanem sokat tanulhattak a legképzettebb bizottsági tagoktól. Persze, a könyvtárvizsgálat tapasztalatcsere jellegének a továbbiakban mindinkább háttérbe kell szorulnia.

Helyes volt a vizsgálatok menete és módszere is: az, hogy mindenekelelt a könyvtári kollektívát tájékoztatták a vizsgálat céljáról, majd a bizottság kidolgozott munkaterv alapján látott hozzá feladatához. Maga a vizsgálat a következő menetben folyt le:

1. Az általános tájékozódást célzó megbeszélés a könyvtár vezetőjével.
2. A részterületek helyszíni tanulmányozása és a referátumok elkészítése.
3. A bizottság összeegyezteti a rész-referátumokat, és kialakítja a felülvizsgálati jelentés szövegét. Minden megállapítás és javaslat a bizottság kollektív állásfoglalásaként jön létre.
4. A jelentés megvitatása a könyvtár vezetőjével, ennek alapján esetleges módosítások.
5. A jelentés ismertetése és megvitatása a könyvtár egész kollektívájának részvételével.

Keveselljük azonban a vizsgálatokra fordított időt, főként ami annak előkészítő stádiumát (tervezés, adatok, dokumentumok gyűjtése) és a jelentések, javaslatok kidolgozását illeti.

A vizsgálat területei

Az első két felülvizsgálat bizottságának⁸ köszönhetjük a tanulmányozandó problémák, jelenségek és munkaterületek kijelölését és a bizottságok munkamegosztásának, a jelentések szerkezetének ezekhez mért kialakítását. Csekély változtatásokkal a területnek ezt a felosztását tették magukévá a későbbi bizottságok is :

1. A könyvtár feladatai.
2. Története, mai helyzete, további perspektívái.
3. Vezetés, ügyintézés.
4. Munkaszervezet, tervezés, ellenőrzés.
5. Hálózati munka. Központ és fiókok.
6. Személyzet.
7. Gyűjtőkör, könyvvállomány, gyarapítás.
8. Feldolgozás, katalógusok.
9. Olvasószolgálat.
10. Bibliográfiai és tudományos munka, szakmai képzés.
11. A könyvtár kapcsolatai más szervekkel.

Csak szórványosan találkozunk e felsorolásban nem szereplő kérdések behatóbb vizsgálatával. (Könyvtári helyzet a területen 3, a forgalom és az olvasók összetételének elemzése 4, ill. 1, könyvtári propaganda 5, politikai munka 2, épület 5, felszerelés, technika 1, különgyűjtemények 3, raktározás 4, módszertani munka 3, csere 1 alkalommal.) Alig részesültek figyelemben a pénzügyi problémák s a könyvtárközi együttműködés kérdései, nem vizsgálták meg technikai szempontból s a korszerű üzemszervezés igényével az épület és a technikai felszerelés fejlesztésének lehetőségeit, a munkafolyamatok, az ellenőrzés és a statisztika rendszerének elemzése nem volt elég mélyreható, és így tovább.

Igen beszédes a következetesen megvizsgált és az elhanyagolt vagy éppen mellőzött területeknek ez az összevetése. Az eddigi vizsgálatok jellegéből, célkitűzéseiből logikusan következett egyrészt a könyvtárpolitikai vonatkozású kérdéscsoportok elsőbbsége a módszertani, üzemszervezési és technikai vonatkozásokhoz képest, másrészt az az igény, hogy az alapvető könyvtári munkaterületek (gyarapítás, feldolgozás, olvasószolgálat) vizsgálata során főként a szakmai ismeretek elterjesztése és országosan egységes eljárások propagálása kerüljön előtérbe. Valóban ez a történetileg helyes sorrend. Mindaddig, amíg a könyvtárak jellegét, működési területükhöz mért funkcióit és feladatkörét az országos hálózatban szilárd elvi alapon nem tisztázták, iránytalan tapogatózás lett volna egyes kiragadott munkaterületek mélyrehatóbb elemzése. Csak most, miután az egyes könyvtárak működésének egészét felmértük és értékeltük, miután — nagyrészt éppen a felülvizsgálatok hatására — a munka szakismereti megalapozása megtörtént, vállalkozhatunk szűkebb területek, egyes igényesebb vagy bonyolultabb kérdéscsoportok tanulmányozására.⁹

⁸ Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár: 1951. nov., Szegedi Egyetemi Könyvtár: 1951. dec.

⁹ A vizsgálat szempontjából érdekes területek felsorolásában nem törekedtünk teljességre. Bővebbet: TAUBER, Maurice F.: *Surveys by librarians*. College and Research Libraries, 15. vol. 1954. 192—193. l.

Amit elmulasztottunk

Az eddig végrehajtott vizsgálatok célkitűzéseit, módszereit, a kiküldött bizottságok összetételét és a vizsgált munkaterületek kijelölését illetően összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy azok teljes összhangban voltak könyvtárügyünk történetileg meghatározott állapotával, és jól körülhatárolható, egységes vonásaik átgondolt, következetes könyvtárpolitikai törekvések eredményeként alakultak ki. Ha fel is hívtuk a figyelmet a tevékenység bizonyos egyoldalúságaira, igyekeztünk kimutatni ezek indokait, történeti szükségességét. Hiányos lenne azonban az értékelés, ha rá nem mutatnánk a vizsgálatok néhány történetileg nem magyarázható fogyatékoságára.

Főleg a felülvizsgálati javaslatok végrehajtásával kapcsolatban kell néhány észrevételt tennünk. A megkérdezett könyvtárvezetők egyöntetűen kiemelték tájékoztatásukban, hogy a költségkihatásokkal járó javaslatokat általában nem sikerült megvalósítani. Ez egyrészt a reális anyagi helyzet gondosabb mérlegelésére figyelmeztet, másrészt pedig arra, hogy a vizsgálatot elrendelő szerveknek nemcsak az elvi, hanem a pénzügyi tanulságokat is érvényre kellett volna juttatniok. Némely javaslat pedig a végrehajtás ellenőrzésének hiányában maradt jámbor szándék, vagy helytelen értelmezés alapján rossz vágányra terelődött. Mindössze három olyan esetről van tudomásunk, amikor másodszori felülvizsgálat derítette föl az előző óta elért eredményeket, és egy olyan esetről, amikor a vizsgáló bizottság tagjai a könyvtárvezető meghívására később ismét látogatást tettek a megvizsgált könyvtárban. Pedig éppen a könyvtárak munkájának másodszori megvizsgálása adta volna meg a lehetőséget a könyvtári vezetés és a minisztériumi felügyelet tevékenységének behatóbb elemzésére és értékelésére.

Még 1952-ben felmerült az a gondolat, hogy a felülvizsgálati jelentések alapján összefoglaló helyzetképet kellene rajzolni a magyar könyvtárügyről, általánosítani a jó tapasztalatokat és a generálisan alkalmazható javaslatokat. Ilyen központi értékelés máig sem készült, pedig három szempontból is hasznos lenne: a) Növelné a felettes szervek tájékozottságát, és áttekinthetőbbé tenné a könyvtárügy élő problémáit. b) Publikálása esetén előmozdítaná a vizsgálati eredmények közkinccsé tételét. c) Hozzájárulna éppen a könyvtárvizsgálatok során annyira nélkülözött normatívák kialakításához. (Pl. a lakosság és könyvvállomány, lakosság és könyvtárhasználat kívánatos aránya, a könyvtári költségvetés helyes megoszlása, minimális szakmai vagy technikai szint könyvtártípusonként stb.) Ilyen normatívák hiányában a könyvtárvizsgálatok során a kelleténél jobban érvényesülhetnek a szubjektív mozzanatok.

Eredmények

E módszertani felülvizsgálatok kétségtelenül a hazai könyvtárügy újabb fejlődését leginkább előmozdító tényezők egyikének tekinthetők. Kedvező hatásuk a könyvtári munka úgyszólván valamennyi területén kimutatható. Itt azonban elég, ha csak azokat az eredményeket említjük, amelyek legszorosabban összefüggenek a felülvizsgálati módszer sajátosságaival.

1. „Érvényesültek a kívülálló szakemberek napi munkától és munkafeladatoktól nem befolyásolt nézőpontjai.”¹⁰ A helyi hagyományoktól és korlátoktól mentes szemlélet hatolt be könyvtárainkba.

2. Az elismert tekintélyek figyelme versengésre, munkájuknak a javaslatokon is túlmenő megjavítására ösztönözte a könyvtárosokat.

3. A haladó irányelvek, korszerű módszerek és egységes eljárások terjesztése szempontjából igen termékeny volt az a lehetőség, hogy a legjobb szakemberek személyesen, a helyi adottságokra támaszkodva adhatták elő javaslataikat.

4. Élményszerűbbé vált az egyes könyvtárak munkájának értékelése.

5. A bizottságok tekintélyük súlyával is előmozdították egyes fogósabb problémák, konkrét nehézségek megoldását.

Még szaporíthatnánk és konkrétumokkal is kiegészíthetnénk a könyvtárvizsgálatok vívmányainak számát.¹¹ Helyesebb azonban, ha ezt a fentebb hiányolt, összefoglaló referátum elkészítőjére bízva, hatodikként a legfontosabb vívmányt emeljük ki: az egyes könyvtárak, sőt könyvtárhálózatok társadalmi szerepének tisztázását. Utólag talán természetesnek látszhat, de a már jellemzett kezdeti viszonyok között, a szükséges magyar könyvtárelméleti szakirodalom hiányában, tiszteletre méltó könyvtárpolitikai érzékre, elvi éleslátásra vall az a szemlélet, amely a könyvtárnak mint egésznek, mint meghatározott társadalmi funkciót betöltő intézménynek vizsgálatát állította az érdeklődés előterébe. Ennek köszönhető, hogy a vizsgálatok során a részletek is helyes megvilágítást nyertek, hogy könyvtártani sémák helyett az egyes könyvtárak sajátos viszonyainak megfelelő javaslatok segítették elő a helyi problémák megoldását. Ez adott ösztönzést az egyes könyvtáraknak funkciójuk, gyűjtőkörük elemzésére, arra, hogy megtalálják szerepüket működési területükön, de a felettes szerveknek is a fejlesztés és hálózat-szervezés elvi alapjainak kidolgozására.¹² És végül: ez az a terület, amelyen a hazai módszertani felülvizsgálatok többet tudtak nyújtani, mint egyes nyugati országok megfelelő hagyományokkal rendelkező és fejlett módszereken alapuló könyvtárvizsgálatai. A könyvtárak társadalmi szerepének elemzése a vizsgálatok során ott meglehetősen háttérbe szorul, egyéb irányú értékes, főleg módszertani tapasztalataikból azonban sokat meríthetünk, és néhányat e fejtegetések során is felhasználunk.

¹⁰ Idézet VARJAS Béla 1956. ápr. 7-én kelt leveléből.

¹¹ Pl. a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára a felülvizsgáló bizottságtól nyert támogatást szakkönyvtári funkciójának kiépítéséhez, a gödöllői Agrártudományi Egyetem Könyvtára a vizsgálati jelentés felhasználásával tudta meggyőzni felettes szerveit a fejlesztés bizonyos alapfeltételeinek szükségéről, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának életében a felülvizsgálat után s részben annak eredményeként gyökeresen új fejlődés indult meg, és így tovább.

¹² Nem kívánjuk e tekintetben az egész érdemet a könyvtárvizsgálatoknak tulajdonítani. A magyar könyvtárügy elvi alapjainak, korszerű szervezetének kidolgozása egyaránt foglalkoztatta kultúrpolitikánk felelős vezetőit és a könyvtárosok széles rétegeit. KOVÁCS Máténak *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései* c. tanulmánya (A Debreceni Kossuth L. Tud. Egyetem Könyvtárának Évkönyve, 1953. 59–136. l.) a társadalmi funkció elemzésével jelentős mértékben előrevitte a hálózati problémák megoldását.

2. A könyvtárvizsgálat időszerű feladatai és módszerei

Eltérnénk kitűzött célunktól, ha a könyvtárvizsgálattal kapcsolatos tudnivalókat itt próbálnánk összefoglalni és rendszerezni. Ez monografikus igényű vállalkozás volna.¹³ Viszont az alapvető szempontok, módszerek és eljárások körvonalazása nélkül nehéz lenne javaslatot tenni a konkrét teendőkre, és az eddigi eljárások revíziója sem lenne teljes. A továbbiakban tehát a könyvtárvizsgálatnak főként azokra a lehetőségeire kívánunk rámutatni, amelyekkel eddig nem éltünk vagy nem élhettünk eléggé, illetőleg amelyeknek értékesítése most válik időszerűvé. (Emellett azonban, aktualitásuktól függetlenül, néhány általánosságot is érintenünk kell, hiszen hazai viszonylatban először itt kerül sor az egész problémakör áttekintésére.)

Már az előzőekben többször is utaltunk arra, hogy a megváltozott körülmények a könyvtárvizsgálatot is új feladatok elé állítják. Ebből a szempontból fejlődésünk jelenlegi fokára az jellemző, hogy a könyvtárak funkcióit, az országos könyvtári szervezet keretében és működési területükön betöltendő szerepüket törvényerejű rendelet szabályozza, és hogy szakismereti, módszertani téren is jelentős haladás mutatkozik. A vizsgálatok során tehát többé nem annyira a könyvtárpolitikai alapok alkotójellegű földerítésére, mint inkább érvényes rendelkezések megvalósulásának ellenőrzésére lesz szükség. Ismeretterjesztés helyett több idő jut a konkrét tényezők elemzésére, több készséggel találkozunk igényesebb javaslatok végrehajtására. Előtérbe kerülhet a megnövekedett feladatokhoz mért pénzügyi, technikai és szervezésbeli feltételek megvizsgálása. A vizsgálatok hatásának, a javaslatok végrehajtásának ismételt vizsgálatok formájában történő ellenőrzése is lehetővé, sőt szükségessé válik a Népművelési Minisztérium szakmai felügyeleti jogkörének gyakorlása során.

A könyvtárvizsgálat fogalmának és rendeltetésének tágabb értelmezése

A fentebb ismertetett gyakorlat alapján úgy határozhatnánk meg a könyvtárvizsgálatot, mint a felettes szervek szakértők bevonásával végrehajtott tájékoztató és ellenőrző tevékenységet, pontosabban: az ellenőrzés fejlettebb formáját, amely a tájékoztatót összekapcsolja a vizsgált intézmény működésének előmozdításával és az ellenőrző szerv tevékenységének revíziójával. A kedvező tapasztalatok arra ösztönöznek, hogy a könyvtárügy kormányzásának e módszerét továbbra se ejtsük el, sőt tegyük intézményesebbé. Mégis azt kell mondanunk, hogy a könyvtárvizsgálat ennél több lehetőséget rejt magában, amelynek kiaknázása érdekében a fenténél általánosabb meghatározásból kell kiindulnunk. McDIARMID szerint a könyvtárvizsgálat a könyvtári viszonyok gondos, kritikai és ténybeli elemzése, a könyvtárról szóló tájékoztatás eszköze, amely a tények elemzése és interpretációja révén jövővé tőkéletesbítéséket alapjául szolgál.¹⁴ E tömör, de kimerítő meghatározás nézetünk szerint a könyvtárvizsgálat valamennyi lehetőségére és válfajára alkalmazható, és annak rendeltetése, különböző célkitűzései tekintetében sem szab korlátokat. Így a fent jellemzett kormányzati célok szolgálata mellett

¹³ A téma teljes kifejtésére nézve l.: McDIARMID, E. W.: *The library survey. Problems and methods.* Chicago, 1940. American Library Ass. XV, 244. l.

¹⁴ Kivonatolt fordítás *i. m.* 2. l.-ről.

az egyes könyvtárak belső szükségleteihez mért és azok érdekében igényelt könyvtárvizsgálati feladatokat is kellő hangsúlyhoz juttatja.¹⁵ Hazai viszonyainknak megfelelően főként az alábbi három igény kielégítésére gondolunk :

1. Üzemszervezési vagy műszaki vonatkozásban, sőt a szűkebb könyvtári szakterületen is, gyakran merülnek fel olyan problémák, amelyekre a könyvtár munkatársai között nincs megfelelő specialista. Ilyen esetben a feladatok sokrétűségéhez és arányaihoz mért korszerű, technikailag szakszerűen, illetőleg tudományosan megalapozott megoldás csak külső erők bevonásával érhető el.

2. Az egyes könyvtárak anyagi ellátottsága, személyi és technikai fejlesztésének mértéke ma még sokban függ a könyvtárvezető élelmességétől vagy a fenntartó szerv megértésétől. Ugyanilyen esetlegességek módosítják az egyes könyvtárak működésének megítélését is. Nyilvánvaló, hogy az elfogulatlan külső szakértők jó szolgálatot tehetnek a könyvtáraknak mind a közvélemény és a felettes szervek tájékoztatása, mind pedig érdekeik, szükségleteik támogatása terén.

3. A könyvtermelés és az olvasói igények differenciálódása a könyvtári szolgáltatások és ezek módszerbeli, technikai és egyéb feltételeinek állandó fejlesztését teszi szükségessé. Viszont ugyanez a munka intenzitásának állandó növelésére, nem ritkán maximális erőfeszítésre kényszeríti a személyzetet. Így a napi feladatok terhe alatt legtöbbször épp arra nem jut idő, ami e terhek csökkentéséhez s egyben a munka színvonalbeli emeléséhez elengedhetetlen : a feladatok elmélyedő átgondolására, új megoldások keresésére, a könyvtári szakirodalommal és technikával való lépéstartásra. E kedvezőtlen körülmény leküzdése terén sokat várhatunk az önerőből végzett belső felmérések rendszeresítésétől, amelyek mintegy kényszerítenék a könyvtári kollektívát arra, hogy saját problémáiban jobban elmélyedjen.

Az a készség, amellyel könyvtáraink a hozzájuk tapasztalateserére vagy más céllal ellátogató kartársakat fogadják, arra utal, hogy az említett igények valóban élnek is a köztudatban. És a könyvtárvizsgálat szerepkörének kiterjesztése révén ez a készség a vizsgálathoz való viszonyulásra is átvihető. A személyzet érdekelt félként vehet részt a vizsgálatban, önként kialakul az oly szükséges kooperatív légkör, szívesebben rászánják az időt és fáradságot mind a vizsgálatra magára, mind pedig a felvetődő javaslatok végrehajtására.

A könyvtárvizsgálat típusai. Kik végezzék?

A célkitűzések fenti tisztázásával egyben a könyvtárvizsgálat két alapformáját is megjelöltük. Nyilvánvaló tartalmi és módszerbeli eltérések jönnek létre aszerint, hogy ki a kezdeményező fél : valamely felettes hatóság-e vagy maga a könyvtár. De e két lehetőségen belül is célszerű, ha megkeressük a vizsgálat közvetlen rendeltetésének, valamint a vizsgálandó területek jellegének leginkább megfelelő formát. A vizsgálat tárgya lehet :

1. a könyvtár életének egy problémája (pl. személyi politika, műszaki fejlesztés),
2. valamely szűkebb munkaterület,

¹⁵ Vö. HOWARD, Paul: *Consequences of management surveys*. Library Trends, 2. vol. 1954. 428. l. — MORRIS, T. D.: *The management consultant in the library*. College and Research Libraries, 15. vol. 1954. 198. l.

3. egy nap munkája a könyvtár egészében vagy valamely munkakörben,

4. az egész szervezet működése,

5. a könyvtár állapota, teljesítménye, munkaaedményei,

6. az előzőek különféle kombinációi.

Az 1–6. alatt felsorolt lehetőségek határozzák meg az alkalmazandó eszközöket, módszereket, valamint a vizsgálat végrehajtására alkalmas személyek kiválasztását is. Így a korábban ismertetett bizottsági megoldás helyett sor kerülhet egyetlen könyvtári szakember vagy más specialista (üzemszervező, mérnök, az olvasóréteg szempontjait képviselő szaktudós stb.) meghívására, vagy a könyvtári személyzet által végzett belkörü vizsgálatra. Ami pedig az eszközöket illeti, személyes, helyszíni tanulmányozás helyett olykor a célnak megfelelő eredményt hozhat egy-egy könyvtár helyzetének kérdőívek vagy más írott dokumentumok alapján történő felmérése is.¹⁶

A vizsgálat menete

A célok tisztázását, a szakértők kiválasztását és a vizsgálat típusának meghatározását voltaképpen már a munka első fázisának tekinthetjük. A könyvtárvizsgálat nálunk meghonosodott bizottsági formájának munkamenetét előbb már ismertettük, és jól átgondoltnak, logikusnak találtuk. Ha azonban mélyebbre kívánunk hatolni a terület megismerésében, az eddiginél határozottabban kell érvényesítenünk a felmérés tudományos jellegét, több gondot kell fordítanunk a tanulmányozás tervszerűségére, tényekkel, dokumentumokkal történő alátámasztására. Szükségesnek tartjuk, hogy a munka első fázisa, a kutatás még a helyszíni tanulmányozás előtt jelentősen előrehaladjon. Feltételezve, hogy a tervezés során nemcsak a vizsgálat célját és menetét sikerült körvonaloznunk, hanem azt is kidolgoztuk, milyen információkra lesz szükség, és gondoskodtunk ezek egy részének megszerzéséről, az előzetes kutatásnak nem lesz akadálya. A könyvtárral kapcsolatos irodalom, a különféle statisztikák, jelentések, működési utasítások áttanulmányozása során nemcsak a könyvtárvizsgálat célkitűzéseinek megfelelően összeállítandó problémajegyzéket egészíthetjük ki, nemcsak a helyszíni tájékozódást tehetjük ökonomikusabbá, hanem a jelenségek összefüggéseit, történeti hátterét is tisztázhatjuk. Az így nyert információt a könyvtárhoz és az olvasókhöz intézett kérdőívek kibocsátásával és feldolgozásával, majd helyszíni tanulmányozással és a szóbeli érdeklődésre kapott felvilágosításokkal kiegészítve, bőséges és változatos tényanyagra támaszkodhatunk. E tények elemzése és értékelése, a megoldandó problémák kijelölése és a javaslatok részleteinek kidolgozása ismét olyan feladat, amely nem teszi szükségessé a szakértőknek a helyszínen való tartózkodását. Jelenlétükre sokkal inkább a vizsgálat eddig elhanyagolt vagy mellőzött befejező szakaszán van szükség, amikor a jelentés ismertetésére, a javaslatok megvitatására és megvalósítására kerül sor. A szakértők úgy végezhetnek eredményes munkát, ha jelen vannak és részt vesznek az új megoldások bevezetésére vonatkozó tervek kidolgozásában, a szükségessé váló kísérletekben és betanításban.¹⁷

¹⁶ Vö. McDIARMID, E. W.: *I. m.* 3–4. l. — MORRIS, T. D.: *I. m.* 196. l.

¹⁷ Vö. McDIARMID, E. W.: *I. m.* 5–10. l. — MORRIS, T. D.: *I. m.* 199. l. — TAUBER, Maurice F.: *I. m.* 196. l.

A javaslatok

Hangsúlyoztuk, hogy a könyvtárvizsgálat megállapításai tudományos gonddal alakítandók ki, tényekkel és adatokkal dokumentálандók. A tények és adatok azonban önmagukban semmitmondóak, sőt megtévesztők, ha nem teszünk különbséget az esetlegesek és a valóban tipikusak között, ha kiragadjuk őket összefüggéseikből, a könyvtár működését meghatározó alapelvek és helyi tényezők hálózatából. Az eddigi felülvizsgálatok közül nem egy adós maradt a tények és adatok módszeres gyűjtésével, de ezek csoportosítása és interpretációja tekintetében csaknem mindig helyesen jártak el. Csaknem ugyanezt mondhatjuk a javaslatokról, amelyek az egyes könyvtárak funkcióinak, működési körülményeinek számbavételével születtek, de elvi megalapozottságukhoz nem mindenütt társult a gyakorlati szempontok kellő érvényesítése. Ez utóbbiak közül a javaslatok időszerűségének és végrehajthatóságának követelményét szeretnénk elsősorban kiemelni. Felhívjuk továbbá a figyelmet a javaslatok végrehajtásának üzemszervezési és lélektani vonatkozásaira. Ezzel kapcsolatban jól megfontolandó a javasolt új megoldások száma és terjedelme: a könyvtárnak tovább kell működnie, nem alakulhat át kísérleti teleppé, s emellett a dolgozóknak is időt és nyugalmat kell biztosítani, hogy az újat megemészthessék és alkotóan, értelemszerűen alkalmazhassák.¹⁸ És végül: fordítsunk több gondot a javaslatok végrehajtásának költségvetési feltételeire.

Ez utóbbiak nem köthetik ugyan gúzsba a javaslattevő vizsgálatot, de a felmérés egyik legfontosabb feladatákként állítják előtérbe a gazdaságosság szempontjainak érvényesítését. Másrészt arra is figyelmeztetnek, hogy a könyvtárvizsgálat nem tekinthető az érintett intézmény belügyének: eredményei kormányzati szinten is számbaveendők. Számbaveendők pedig egyrészt azért, mert rendszerint épp a legnagyobb horderejű javaslatok nem valósíthatók meg a felettes hatóság anyagi vagy egyéb támogatása nélkül, másrészt mivel a felettes szerv ellenőrző és önellenőrző tevékenységében maga sem nélkülözheti a könyvtárvizsgálatok tanulságait. Ez a megállapítás arra ösztönöz, hogy elvi és módszertani fejtegetéseink hasznosítása érdekében befejezésül néhány intézkedés gondolatát is felvessük.

A Népművelési Minisztérium szakmai felügyeleti jogköre lehetővé teszi a könyvtárvizsgálatok átgondolt irányelvek és előzetes országos terv alapján történő, szervezettebb folytatását. Nézetünk szerint mindenekelőtt a megvizsgálандó területek, időszerű könyvtári problémák kijelölésére, a vizsgálatok tervének elkészítésére, valamint az alapvető módszertani instrukciók kidolgozására lenne szükség. Ezek olyan közérdekű feladatok, amelyek az Országos Könyvtáriügyi Tanács figyelmét is megérdemlik. Rendezni kellene továbbá a szükséges személyi és anyagi feltételeket, mert enélkül állandósulna a könyvtárvizsgálatok műkedvelő és rögtönzés jellege. (Részint talán az anyagiak hiányával is összefügg, hogy könyvtáron kívüli szakemberek — pl. mérnökök — eddig nem vehettek részt a vizsgálatokban.) Ha könyvtári viszonyaink magasabb színvonalának figyelembevételével a továbbiakban nem tekintjük a vizsgálatot egyúttal tapasztalateserének is, az alkalmas szakemberekből

¹⁸ L. még: KINGERY, Robert E.: *What happens when the management engineers leave?* College and Research Libraries, 15. vol. 1954. 204. l. — HOWARD, Paul: *I. m.* 433. l.

kialakítható a hivatott könyvtárvizsgálóknak egy viszonylag állandó csoportja. (Főfoglalkozású könyvtárvizsgálókra két okból nem gondolunk: egyrészt mert a rendszeres könyvtári gyakorlat hiánya gyöngítené a szakértők valóságérzékét, másrészt mert a magyar könyvtárhálózat méreteit tekintve, állandó foglalkoztatásukra amúgy sem kerülhetne sor.) Végül: a Népművelési Minisztérium hivatása lenne az is, hogy a könyvtárakat fenntartó minisztériumokat és más szerveket tájékoztassa a könyvtárvizsgálatok szerepéről. Ez a tájékoztatás az egész könyvtárügy szempontjából kedvező hivatalos álláspont kialakítását is előmozdítaná, hozzájárulna ahhoz, hogy a felettes szervek könyvtárügyi intézkedéseikben, költségvetésük megtervezésében használják fel a könyvtárvizsgálatok eredményeit.

A könyvtárvizsgálat természetesen nem veszi le a hivatásos vezetők és a könyvtárosok vállairól a problémákban való önálló elmélyedés gondját. De az eddigi kedvező tapasztalatok és a még ki nem aknázott lehetőségek ismeretében a szervező és irányító munka nélkülözhetetlen segédeszközének, fejlődésünk egyik ösztönzőjének tekinthetjük, és rendszeresítésétől a könyvtári munka színvonalának további emelését várjuk.

CSÚRY ISTVÁN

ISTVÁN CSÚRY: AKTUELLE FRAGEN DER METHODOLOGISCHEN UNTERSUCHUNG DER BIBLIOTHEKSARBEIT IN UNGARN

1951 bis 1955 wurde die Arbeit der bedeutendsten ungarischen Bibliotheken durch fachmännische Kommissionen planmässig untersucht. Die Untersuchungen übten eine förderliche Wirkung auf das Leben der betreffenden Bibliotheken aus, obwohl sie hauptsächlich zum Informieren der Obrigkeit bestimmt waren. Diese Bestimmung ist auch in den Zielsetzungen (Dienst bibliothekspolitischer Interessen des Landes), im Eigenart (Kontrolle als vorherrschender Gesichtspunkt) und in den Methoden der Untersuchungen nachzuweisen. In der Mehrzahl der Fälle wurden die folgenden Gebiete analysiert:

1. Die Aufgaben der Bibliothek.
2. Geschichte, gegenwärtige Lage, weitere Perspektiven.
3. Verwaltung.
4. Organisation, Planung, Kontrolle.
5. Zentrale Aufgaben. Hauptbücherei und Zweigstellen.
6. Personal.
7. Sammelkreis, Bestände, Erwerbung.
8. Bearbeitung. Kataloge.
9. Öffentlicher Dienst.
10. Bibliographische und bibliothekswissenschaftliche Arbeit. Berufsausbildung.
11. Beziehungen der Bibliothek zu anderen Organen.

Die finanziellen Probleme und die höchst zeitgemässen Fragen der Kooperation zwischen Bibliotheken wurden wenig beachtet. Die Entwicklungsmöglichkeiten der Gebäude und der Ausstattung wurden nicht nach technischen Gesichtspunkten und mit dem Anspruch moderner Betriebsorganisation untersucht. Die Analyse der Arbeitsvorgänge, der Kontrolle und der statistischen Methoden war nicht tiefgehend genug. Auch die Ausführung der Vorschläge, die auf Grund der Untersuchungsergebnisse durch die Kommissionen gemacht worden sind, liess noch manches zu wünschen übrig. Am seltensten gelang es die finanziell bedingten Vorschläge in Wirklichkeit umzusetzen. Ein anderer Teil der Vorschläge scheiterte wegen Mangel an Kontrolle, oder wegen unrichtiger Auffassung derselben. Bedauerlich ist weiterhin, dass die Veröffentlichung der Untersuchungsberichte unterblieb.

All diese Bemerkungen schwächen aber die positiven Ergebnisse der Untersuchungen nicht ab, von welchen die folgenden hervorzuheben sind:

1. Die Gesichtspunkte ausserstehender und durch die Tagesarbeit unbeeinflusster Fachleute kamen vielfach zur Geltung. Dieser Umstand erleichterte die Überwindung örtlicher Beschränktheiten und entwicklungswidriger Traditionen.

2. In Anbetracht der Verbreitung fortschrittlicher Grundsätze, moderner Methoden und einheitlicher Arbeitsverfahren erwies sich die Möglichkeit als sehr günstig, dass die besten Fachleute auf Grund persönlicher Erfahrungen und mit Rücksicht auf die örtlichen Verhältnisse ihre Meinungen und Vorschläge hervorbringen konnten.

3. Die Kommissionen waren imstande, die Lösung mancher schwierigen Probleme auch durch ihre Autorität zu unterstützen.

4. Jede Bibliothek wurde als organische Einheit, als eine bestimmte soziale Funktion erfüllende Institution betrachtet. So konnten auch die Einzelheiten der Arbeit und die spezifisch örtlichen Verhältnisse richtig und prinzipiell interpretiert werden.

Von der Kritik der bisherigen Ergebnisse ausgehend, weist der Verfasser darauf hin, dass es unrichtig wäre, die Rolle der Bibliotheksuntersuchungen auf den Dienst behördlicher Kontrolle zu begrenzen. Man kann auf Grund einer allgemeineren Definition die darin steckenden Möglichkeiten besser ausnützen. Die Bibliotheksuntersuchung sei demnach ein Mittel der Information über die Bibliothek, die auf Grund kritischer Analyse und Interpretation der Tatsachen den künftigen Vervollkommnungen dient. Diese Definition lässt die verschiedenen Formen der Untersuchung restlos durchsetzen. So auch die Untersuchungen, die von den einzelnen Bibliotheken selbst ausgehen und im eigenen Interesse und inneren Bedürfnissen entsprechend beansprucht werden. In solchen Fällen nimmt die Bibliothek als interessierte Partei an der Untersuchung Teil und ermöglicht eine tiefere Analyse ihrer Verhältnisse.

Die weiteren Bibliotheksuntersuchungen sollen auch in methodischer Hinsicht und in Betreff der untersuchten Gebiete eine grössere Mannigfaltigkeit aufweisen. Statt allgemeiner Untersuchung der Zustände können auch die einzelnen Problemkreise der Tätigkeit (z. B. Personal, Technik, Finanzen) und die engeren Arbeitsgebiete (z. B. Sammelstätigkeit, Auskunftsdienst) für sich und eingehend analysiert werden. Was die Verbesserung der Untersuchungsmethoden betrifft, verdient die Vorbereitungsperiode der Arbeit eine grössere Aufmerksamkeit: das Einverlangen statistischer Angaben und sonstiger Dokumente, das Erforschen der öffentlichen Meinung und die vorhergehende Auswertung all derselben. Der Erfolg der Untersuchungen wiederum soll durch die wissenschaftlich anspruchsvollere Abfassung des Berichtes und durch die Teilnahme der Kommissionsmitglieder, bezw. einzelner Fachleute am Durchführen der Vorschläge und an der Einführung neuer Verfahren und Methoden gesichert werden. Die finanziellen Bedingungen der Vorschläge sollen sorgfältiger berücksichtigt werden. Es wäre in der Zukunft wünschenswert, wenn sich die Aufsichtsbehörden der Bibliotheken beim Entwerfen neuer Etatsvoranschläge und Investitionen der Ergebnisse und Beiträge der Bibliotheksuntersuchungen folgerichtiger bedienen würden.